

Az ideológiák

A pártok működésének kikerülhetetlen tartozékai az ideológiák. Az ideológiák politikai élű világképek. Legközelebbi rokonaik a vallások, amelyek szintén az emberi cselekvés orientálására hivatott általános elképzelések a világ szerkezetéről és működéséről. A vallások által kínált világkép célja azonban az egyén valamilyen fajta üdvözülése (többnyire nem ezen a földön), az ideológiák viszont a társadalmon belüli – többnyire kollektív cselekvéshez – nyújtanak támpontot. Persze az örök élet biztosításához sem mindegy, ki hogy viselkedik ebben a földi árnyékvilágban, tehát a gyakorlati cselekvés orientálásának a momentuma közös.

A pártoknak rendelkezésére álló eszköz- vagy fegyvertár legjellegzetesebb darabjai az általuk követett ideológiák. Ezek segítségével ítélik meg a társadalmi környezetet, határozzák meg a célokat. Az ideológiák segítségével tudnak egyértelmű választóvonalat vonni maguk és a többi politikai irányzat közé. Az ideológiák teszik lehetővé a pártokon belüli összetartást (az anyagi érdeken kívül) és a szavazóbázishoz való érzelmi kötődést.

Nem csoda hát, hogy az egyik ismérv, amely szerint a pártokat csoportosítani szokás az az, milyen ideológiát vallanak. Magukat az ideológiákat viszont aszerint ítélik meg, hogyan viszonyulnak a többi forgalomban lévő hasonló eszmerendszerhez. Másképpen fogalmazva, a pártokat az ideológiai bal-jobb skálán helyezik el, ezen előadás tárgyát az képezi, milyen nézeteket szokás jobb és milyeneket baloldaliként elkönyvelni.

Az egyszerűség kedvéért azzal kell kezdeni a kifejtést, hogy előre bocsátom, több tematikus bal, jobb skála létezik. A bal jobb skála pedig ezeknek valamiféle összegzése. Persze a kérdés ennél bonyolultabb, de valahonnét el kell kezdeni kibogozását.

Tehát tematikus bal-jobb skálák léteznek aszerint, hogy a minket érdeklő modern nyugati társadalom miféle ügyekben szokott politikai relevanciájú nézeteket vallani. A lista nem lehet kimerítő, a leginkább jellemző témákat fogom felsorolni, amelyekkel a szakirodalomban esetleg más csoportosításban, más hangsúlyokkal is lehet találkozni.

A mi világunk a gazdaság körül forog, ennek megfelelően a gazdasági bal-jobb skálával érdemes elkezdni az ismertetést. Annál is inkább, mert ez az, amely a leginkább egybeesik az összevont bal-jobb.

A gazdaság tekintetében a magán és köztulajdonra, állami beavatkozásra és a szabad piacra vonatkozó nézetek szerint lehet valakit elhelyezni a skálán. Most is és a továbbiakban is balról fogom kezdeni az ismertetést.

A gazdasági szélső-bal magántulajdon ellenes. Az ortodox kommunista pártok marxista ideológiájának a magántulajdon kritikája, elítélése annak megszüntetésére való törekvés a sarkköve. Marx szerint ugyanis minden bajok forrása a kizsákmányolás, amelynek formája korszakonként változott. A modern-kapitalista kort az jellemzi, hogy a tőkés osztály a termelőeszközök fölött gyakorlott monopóliuma teszi lehetővé a proletáriátus kizsákmányolását. Az utóbbi osztály tagjai mukaerejükét kénytelenek áruba bocsátani a piacon és nem a munkájukat. Így többet dolgoznak, mint amennyit munkájukért kapnak és a különbség az extraprofit, amelyet a burzsuázia erkölcstelen módon

zsebre vág. A régi szép időkben Önöknek ezt a sémát hosszú kurzusokon kellett volna elsajátítani, hosszabb részeket elolvasva a Kommunizmus kiáltványából és a Tőkéből. Marx azonban soha nem került abba a helyzetbe, hogy elméletét a gyakorlatba is átültesse. Erre csak jóval később, és nem a Nyugat magállamaiban, hanem az ortodox világban, majd később más civilizációk különféle területein került sor. Kínában, Észak-Koreában, Kubában ma is folyik az embereken végzett kísérlet a gazdaság magántulajdon nélküli működtetésére, vagyis amikor egy ország termelő kapacitásának túlnyomó része állami tulajdonban kerül.

Az eredmény a kulturális háttér adta különbségek ellenére elképesztő hasonlóságot mutat mindenütt: nyomor, éhínség, basáskodó állami és párhivatalnokok. Így aztán ez a célkitűzés mostanra már marginális csoportok ideológiájában szerepel csupán, akiket a szélső balra sorolnak.

A másik véglet nézetrendszerét is megfogalmazták a XIX. században a politikai gazdaságtan atyamesterei, Adam Smith és David Ricardo. Eszerint a gazdaság piaci logika szerint működik, a kereslet és kínálat játéka az, amely a gazdasági döntések optimumát kiadja. Minél kevésbé zavarják tehát a piac önszabályozó működését, annál jobb. Az államnak annyi a szerepe, hogy mindehhez a közbiztonságot és a jogbiztonságot szavatolja. Ez az ún. éjjeli őr koncepció, amely szerint az a piaci folyamatokba nem avatkozhat be, adók formájában pedig csak annyit von el a gazdaságtól, ami feltétlenül szükséges az államapparátus működtetéséhez. Hasonló nézeteket napjainkban a gazdasági szélsőjobb pozícióban elhelyezkedő liberális pártok vallanak.

A legkomolyabb politikai erők azonban többnyire bal-és jobbközép ideológiát vallanak, tehát ezek megkülönböztetése a fontosabb a viszonylag egyértelmű és világos (az adott korban) szélsőséges (-nek minősített) nézetekhez képest. Értelemszerűen a balközép szocialista-szociáldemokrata pártok már nem kívánják likvidálni a magántulajdont, a jobbközép keresztény-konzervatív pártok pedig belátják, hogy az államnak valamiféle jóléti-esélykiegyenlítő szerepet is játszania kell.

Kritériumnak marad tehát az állami beavatkozás mértéke és módja, aminek segítségével meg lehet különböztetni a tipikus bal-és jobbközépet.

Ha a termelő erők totális állami tulajdona nem is divat, azért felmerül, hogy bizonyos stratégiai ágazatok, például a közlekedési infrastruktúra, energetika, hírközlés mégis csak állami ellenőrzés alá kerüljenek. Annál is inkább, mivel ezek hatalmas méretűek, közfeladatokat látnak el, sokszor monopolhelyzetben vannak. Áraik és tarifáik nagyban befolyásolják a gazdaság klímáját és az életszínvonalat. A balközép ideológiákhoz közel áll az az elképzelés, hogy ezeket állami tulajdonban legalább résztulajdonban kell tartani.

A jobbközép ideológiák piacpártibbák és ennek megfelelően monopóliumellenesek, ennek megfelelően a konkurencia maximális kiterjesztésében látják a nagy gazdasági rendszerek hatékony és olcsó működésének zálogát.

A marxista kritika céltáblája a piacgazdaságok működésének ciklikus jellege, értve ez alatt expanziók és recessziók váltakozását. Mivel a tiszta piacgazdaságban nincs kinek megálljt parancsolni, ezért a fellendülés mindig túlfutja magát, vagyis felesleges termelő kapacitások, megalapozatlan vállalkozások keletkeznek, amelyeknek a termékeit a piac nem tudja felvenni.

Ilyenkor következik be a korrekció, amikor ez a „felesleg” tönkremegy. Persze a korrekció könnyen recesszióba megy át, hiszen a tönkrement vagy beszűkülő vállalkozások kiesése csökkenti a keresletet, ami újabb csődökhöz vezet.

Az első világháború utáni időszakban született meg az állami beavatkozást hirdető Keynes-iánus elmélet. Ez azt mondja, hogy a hullámvölgyek kiküszöbölését állami beavatkozással lehet megoldani. Az államnak a recesszió megakadályozására a maga eszközeivel be kell avatkoznia a gazdasági folyamatokba. Elsősorban úgy, hogy keresletélénkítőként lép fel állami programok útján, illetve enyhe infláció segítségével kell több pénzt juttatni az üzleti életbe. Keynesiánus modell a balközép gazdaságpolitikára jellemző, hiszen az államot aktív gazdasági szereplőként tételezi, amelyet azonban jóléti szempontok vezetnek, nevezetesen a dolgozó rétegek megkímélése a gazdasági válságok okozta sokkhatásoktól.

Az első világháború után nem volt hiány ilyenekben, és maguk a hadihelyzetek is elfogadottabbá tették a gazdaság állami irányítását – úgyhogy ez a szemlélet egészen a hetvenes évekig uralkodónak tekinthető.

Különböző elméleti szerzők azonban már a 40-50-es évektől támadták e nézetrendszert. Hayek és Friedman visszatértek a klasszikus gyökerekhez, és megsemmisítő kritikának vetették alá a nagyarányú állami költségesen alapuló gazdaságpolitikákat. Érvelésük szerint az szükségképpen pazarló, eszközöket von el a gazdaságtól, sorvasztja a vállalkozó szellemet, rontja a munkaetikát és így a gazdaság stagnálásához vezet. A stagnáló gazdaság pedig tovább sorvadozik, amikor az egyre duzzadó államapparátust fenntartandó tovább növelik az adóterheket.

A 80-as évektől Thatcher és Reagan nevéhez fűződően neoliberais ideológiát követve történtek próbálkozások néhány stagnáló gazdaság lendületbe hozására. Mivel ez az USA-ban és Nagy Britanniában sikerült, ez a jobboldali gazdasági nézetrendszer uralkodóvá vált. Így az újonnan létrejött demokráciáknak is azt javasolják, hogy a szociális és egyéb kiadások lefaragása révén ériék el, hogy olcsóbb legyen az állam, csökkenjenek az adóterhek az így felszabadult gazdaság pedig a piac láthatatlan kezének felügyelete alatt virágozzék fel.

Az igazság ránk eső része, hogy a nyugati struktúrákhoz csatlakozni óhajtó új demokráciák, vagyis a nyugati civilizáció keleti peremterületeinek a szovjet megszállás alól felszabadult államai vállalták ennek a politikának az átültetését a gyakorlatba, lásd. a Bokros csomagot. A szociális feszültségeket, amelyeket a neoliberális gazdaságpolitika is okoz, viszont a politikai rendszert működtető politikusoknak népszerűségvesztés formájában kell érzékelniük.

* * *

Az uralkodó viselkedésbefolyásoló mintázatok, vagyis kulturális téren is fel lehet vázolni néhány skálát ezek közül én kettőt említenék a vallási-valláserkölcsit és a nemzeti-nemzetiségét.

A valláshoz való viszonyulás szélsőbalos nézetrendszerét is a marxizmus tartalmazza. Marx szerint is a vallás a nép ópiuma, vagyis egy olyan tudati konstrukció, amely alkalmas a rideg valóság elviselhetőbbé tételére, ily módon az igazságosabb társadalmi berendezkedésért vívott (osztály) harctól vonja el a tömegek energiáit. Ennek megfelelően a vallás a hamis tudat egy olyan formája,

amelynek fenntartásában az uralkodó osztályok érdekeltek. Mivel a vallás egy ideológiai fegyver a kizsákmányolók kezében, azért azt össze kell zúzni. Innét a marxizmus harcos ateizmusa. Ez vallásellenes propagandában nyilvánul meg, ameddig a marxizmus hívei nincsenek hatalmon és az egyházaknak állami eszközökkel történő üldözésében tetéződik be, ha sikerül győzelemre vinni a proletárforradalmat valahogy (például a megszálló szovjet csapatok segítségével).

A balközépet elfoglaló szociáldemokraták szintén ateisták némi liberális-emberi jogi beütéssel, ezért a vallásellenesség szélsőséges megnyilvánulásaitól tartózkodnak. Lehetőség szerint nem is hangsúlyozzák ilyen tartalmú nézeteiket.

A liberálisokat nem lehet jobbra sorolni a szocialista-szociáldemokrata nézetek vallóihoz képest. Történelmileg úgy alakult, hogy a szekularizáció, az egyház szerepének visszaszorítása volt a történelmi liberális mozgalmak egyik fő célkitűzése. Mivel az egyházak – a római katolikus és a protestáns felekezetek – védelmezték pozícióikat, az antiklerikalizmus a liberális attitűd természetes elemévé vált. Most, amikor a XIX. sz. kultúrharcait a liberálisok már megnyerték, ez az érzület már nem olyan erős. Inkább a valláserkölccsel kapcsolatos kérdésekben találkozhatunk lángoló indulatokkal.

A jobbközépet elfoglaló kereszténydemokrata-konzervatív ideológiák sem kérdőjeleik meg a liberális diadal fő gyümölcsét, az egyházak leválasztását az államról és a vallás és lelkiismereti szabadság alapjoként való garantálását. A vallási nézetek azonban nem semlegesek, egy sor, az embereket foglalkoztató kérdésekben. Ilyenek az abortusz, az eutanázia, a homoszexualitás kérdései. A jobbközép nézetek ragaszkodnak e kérdések valláserkölcsi megítéléséhez, vagyis gyilkosságnak tartják az abortuszt és az eutanáziát, és megengedhetetlenek a homoszexuális párkapcsolatok egyenjogúsítását a kétneműek családjával.

A balközép hívei eltérő következetességgel, de a kultúrharc végső csatáinak tekintik a fenti kérdéseket. Úgy gondolják, hogy az ember szabadsága csak a régi kötöttségektől (értve ezalatt a vallási előítéleteket) való megszabadulás útján érhető el. Ezért küzdenek azért, hogy törvényileg liberalizálják az abortuszt (mint a nők magánügyét), engedélyezzék az eutanáziát, valamint a homoszexuálisok házasságkötését.

Jobb szélen a vallási fundamentalizmus helyezkedik el, amely az adott egyház tanításait, normáit, állami eszközök segítségével is érvényesítené. A kereszténységgel kapcsolatban már nemigen történnek erre irányuló számottevő próbálkozások. Bár az USA-ban néha még inzultálnak abortuszt végző orvosokat. A koránt élő joganyagként kezelő államok viszont vannak, és Izrael is államvallásként kezeli a judaizmust. Nyugaton tehát a harcosan ateista szélsőbal marginalizált, a szélsőjobb gyakorlatilag üres; valláserkölcsi kérdések körül pedig intenzív változó eredménnyel folyó küzdelem folyik a szociál-liberális balközép és a keresztény-konzervatív jobbközép között.

A nemzeti nemzetiségi téma a nemzethez, mint identitásképző tényezőhöz való viszonyulás szerint rendezi el a nézeteket.

A Marxisták ebben a kérdésben is következetesek, amely az internacionalizmusban nyilvánul meg. Szerintük ugyanis az osztály-hovatartozás az, amely a fő identitás-meghatározó tényező.

Legalábbis az kell hogy legyen, amíg ki nem alakul az osztály nélküli társadalom, a kommunizmus. Addig azonban világ proletárjai egyesüljtek! A nemzeti hovatartozás zavarja a munkások összefogását a szintén összehangoltan fellépő burzsuáziával szemben, tehát az is a hamis tudat egy kárhuzatos megnyilvánulása. A proletár internacionalizmust a kommunizmus győzelmével lehetett volna átültetni a gyakorlatba, méginkább e harc közben, amikor a katonaruhába öltöztetett elnyomottak saját nemzeti elnyomóik ellen fordították volna a fegyvereiket. Hol bevált ez az elképzelés, hol nem. Az első világháború után Ukrajnát eléggé átítatta ez az eszme, ahhoz hogy ne legyen kinek szembeszállni az előrenyomuló vörös hadsereggel. A nacionalizmussal erősen fertőzött lengyelek viszont inkább harcoltak, sőt 1920-ban Varsó alatt meg is állították a vörös hordákat. A második európai háború (vagy inkább az európai háború második fellángolása) végén azonban a szovjetek nagyobb léptékben próbálkozhattak a proletár internacionalizmus gyakorlati kipróbálásával. Kezdetnek mindjárt más nemzetek nőinek tömeges megerősökölése formájában. Amikor stabilizálódott a helyzet, az akkor is inkább az orosz birodalmi állapotoknak felelt meg, nem pedig a népek valamilyen nemzetek feletti testvériségének.

A szélsőbal másik nézetrendszere a nemzetiségre vonatkoztatva a kozmopolitizmus. A proletár internacionalizmushoz képest ez egy elitistább és szelídebb megközelítés, de a kiindulópont ugyanaz: a nemzeti identitás egy káros és veszélyes előítélet, amit meg kell haladni. A kozmopoliták ezt azzal kezdik, hogy világpolgárnak tekintik magukat, egy nemzetek feletti testvériség részének, amely az emberiség egészének felvilágosodáson keresztüli felemelkedését óhajtja szolgálni. Azzal, hogy fokozatosan mind több embert szabadít meg a nacionalizmus veszélyes babonájától.

A balközépen elhelyezkedő szocialisták, szociáldemokraták nem ennyire nemzetellenesek. Mivel a balközép pártok reális játékosok országaik politikájában, ezek pedig többnyire nemzetállamok, csak a szélsőséges nacionalizmust ítélik el. A nemzeti identitást pozitív hagyományként kezelik, amely majdnem olyan fontos érték, mint az emberi jogok és az osztályszolidaritás. A szocialisták tehát úgy kezelik a nemzeti identitást, mint a vallásos érzületet, vagyis mint elavult, de mégiscsak sok értéket hordozó nézeteket.

A jobbközép konzervatív-kereszténydemokrata ideológiai a nemzeti identitást elő, alapvető fontosságú értéknek tartják. Úgy gondolják, hogy ezen beállítódás nélkül elvész az ország lakosságát közösséggé formáló szolidaritás. Nem marad motiváció, amely arra készítené az embereket, hogy becsületbeli ügynek tekintsék állampolgári kötelezettségeik végrehajtását a honvédelemtől a választásokon való részvételen keresztül az elemi törvénytisztelettel bezárólag. A jobbközép ennek megfelelően ragaszkodik ahhoz, hogy az állam a maga eszközeivel erősítse a nemzettudatot, lássa el a nemzeti kultúra karbantartójának szerepét. Mindeközben elhatárolódnak a szélsőjobbtól, hangsúlyozva a hazafiság és a nacionalizmus közötti különbséget, ami nagyjából a nemzeti felsőbbrendűség és a többiek kirekesztésének elutasításában áll.

A szélsőjobb olyan politikai nézetrendszer, amely nyíltan felvállalja a nemzeti identitás, a nemzeti érdek elsődlegességét minden más szempont felett. Képviselői hajlamosak szociáldarvinista sémában felfogni a világot, vagyis mint nemzetek harcát a helyért a nap alatt, saját szerepüket pedig,

mint mozgósítókét saját nemzetük küzdelmében a túlélésért. Ennek megfelelően az állam működését teljes egészében ennek rendelik alá. Így a szélsőjobb gazdasági téren a szélsőbalhoz közel álló nézeteket vall, hiszen az állami beavatkozás híve igaz abból a célból, hogy a rossz szándékú nemzetközi nagytőke ármányával szembe szálljanak.

A 20. század háborúinak okát a nacionalizmusokban látja a tudományos közvélemény napjainkig. A tömegtájékoztatást mozgató médiaelit is jóval liberálisabb, mint egy-egy ország nagyközönsége.

Ennek megfelelően a nemzeti kérdésben némi eltolódás tapasztalható, vagyis a szélsőbal kevésbé számít marginalizáltnak a szélsőjobbhoz képest.

Nyugat jóléti államaiban a más kultúrkörből érkezett bevándorlók kérdése az, amely borzolja a kedélyeket. A török, arab, kínai bevándorlók nagy létszámúak és szemmel láthatólag nem mutatnak hajlandóságot a beolvadásra, még ha gyakran szerepel is félvér TV- bementő, különösen az időjárás-jelentésekben és könnyűzenei műsorokban. A szélesebb közvélemény szívesen venné a keményebb fellépést az ázsiai és afrikai bevándorlás megfékezésére. A modern szélsőjobb rasszista felhangoktól sem mentes ideológiája ezt a közhangulatot lovagolja meg. Időről időre komoly választási eredményeket is sikerül elérniük, amivel kiváltják a baloldal nagyszabású ellenmozgalmaikat. Az arabok ügyének felkarolása azonban – különösen az iszlám terrorizmus terjedése következtében – reménytelenül népszerűtlen politikai álláspont. Marad tehát az antiszemitizmus, amelynek segítségével egyértelműen azonosítani és marginalizálni lehet a jobboldali szélsőségeket. A második világháború alatt elkövetett népirtások közül kétségtelenül az volt a legjellegzetesebb, amelynek zsidók estek áldozatul, amelyet a nyugati világ közvéleménye, az antiszemitizmus szalonképtelenné tételével ismer el.

* * *

A leggyakoribb bal-jobb skálák vázlatos áttekintése után világos, hogy miért van akkora kavargás egy-egy politikai párt besorolása körül. A nyugati magállamokban a komoly pártok igyekeznek minél több választót megszólítani, és ezért mindenféle ideológiák elemeit vegyítik programjaikban. Az összefüggő, következetes nézetrendszerek vallói így könnyen a politika peremére szorulnak.

Napjaink bal-jobb tagoltságát a fenti skálák összessége alapján lehet megkonstruálni – értelemszerűen csak nagyjából. A balszélt könnyű tisztázni, ott minden szempontból az ortodox marxisták állnak. A balközép a szociáldemokratáké, vagyis a megszelídült marxistáké, akik a kommunizmust felcserélték a szebb jövő felé haladással, az osztályharcot a javak méltányosabb elosztásáért folyó küzdelemmel, a proletár internacionalizmust az egyesült Európával, a harcos ateizmust az óvatos felvilágosító munkával. Középre a liberális pártokat teszik, annak ellenére, hogy gazdasági nézeteik szerint azok a szélsőjobbon, kulturális tekintetben pedig a bal vagy szélsőbal pozíciót foglalják el. Jobbközépen a keresztény-konzervatív pártok vannak, akik megpróbálják a keresztény vallás erkölcsöt és a hazafiasságot érvényesíteni a liberális emberjogi és emancipációs hullám dominanciája közepette. Afféle szégyenlős, tradicionális értékmentés jellemzi őket az általuk

veszélyesnek tartott totális individualismus az emberek elidegenedése közepette. A szélsőjobb a nacionalistáké, akiket a baloldal szívesen címkéz még rasszistának, ksenofóbnak, kirekesztőnek, fasisztának, nácinak. Az utóbbi kifejezések többnyire túlzók, hiszen az ilyen nézeteket a nyugati civilizációban tiltják, ilyen programmal nem lehet hivatalos pártot bejegyezni. Az idegenekkel szembeni ellenérzés azonban korán sem egy marginális jelenség, a különféle felmérések azt mutatják, hogy a más civilizációkhoz tartozók viszonylatában általános. Nem olyan nehéz ügy ezekre rájátszani anélkül, hogy valaki nyíltan rasszista kijelentéseket tenne. Aki azonban nyíltan teszi, különösen a zsidók vonatkozásában, az biztosan elszigetelődik a szélsőjobban.

* * *

Van-e lehetőség arra, hogy legalábbis elvi szinten egyértelműen meg lehessen ítélni egy ideológia bal vagy jobboldali jellegét. Erre a célra az antropológiai optimizmus vagy pesszimizmus ellentétpárja szolgál. Az antropológia kifejezés itt a filozófiai antropológia értelmében van használva, vagyis az ember, mint nembeli lényre vonatkozó bölcsélet értelmében.

Az ellentétpár a „jó-e vagy rossz az ember természete?” kérdésre adható válaszokból keletkezik.

Az antropológiai optimizmus azt mondja, hogy az ember alaptermészeténél fogva jó, úgy érve szociális. Ez azt jelenti, hogy egy ember, ha külső tényezők ebben meg nem akadályozzák inkább együttérző lesz mint önző, inkább betartja, mint megszegi a szabályokat, inkább békésen rendezi a nézetletéréseit, mint erőszakosan, inkább a közös előnyökre törekszik, mint az egyéniekre, a közösségért áldozatot is vállal és nem csak hasznot remél stb.. Mindehhez még hozzájárul, hogy az ember intelligens: szellemi képességei végtelenek, így minden megoldható feladványt meg tud fejteni. Mi köze egy ilyen emberképnek a politikához? Természetesen az, hogy ezen múlik milyen célokat tűzhet maga elé egy politikai mozgalom. Ha ugyanis az ember természeténél fogva jó, akkor csakis a külső társadalmi körülmények okolhatók azért ha mégsem. Ebben az esetben pedig nem egyszerűen szép álmom, hanem közvetlen kötelesség az ideális társadalom megteremtése, amelynek viszonyai között mindenki emberi alaptermészetének megfelelően jó lehetne. Embert embertársa részéről bántalom nem érne. Az, hogy egyelőre nem látszanak eme reális utópia kontúrjai nem érv, hiszen a jövőben majd megjelenhetnek, vagy egy lassú evolúciós folyamat következtében, vagy majd egy géniusz áll elő a tökéletes társadalom tervrajzával. Mivel eddig az összes próbálkozás egy zseni víziójának megvalósítására katasztrófába torkollott (lásd Marx és a reálszocializmus történetét), napjainkban inkább az evolúciós sémák népszerűbbek a baloldalon. Ezek után magától értetődő ugyanis, hogy a baloldali ideológiák filozófiai alapvetése az antropológiai optimizmus.

A másik tábor nem tartja az ember alaptermészetét altruistának. Ezt teheti vallási alapon a bibliai eredendő bűnre hivatkozva, vagy etológiai érveléssel, miszerint az ember viselkedését alapvetően meghatározzák az állatvilágból hozott ösztönei. Ahogy a rómaiak mondták, ember embernek farkasa.

Mindebből következik, hogy nem lehet olyan társadalmat létrehozni, amely kiküszöbölné, hogy az embereknek legalább egy része ne próbálna a mások rovására előnyökhöz jutni.

Elképzelhetetlen, hogy valaki ne próbálna túl sokat kivenni a bőség kosarából. Ezek kordában tartására úgy is valamilyen erőszakszervezetre lenne szükség, és máris ott vagyunk, ahol vagyunk.

Az antropológiai pesszimizmus szkeptikus az emberi intellektus lehetőségeit illetően is. Bármennyire is előrehalad a tudomány, az ember ezzel nem válik tévedhetetlenné. Sőt, a tudományok előrehaladása csak súlyosbítja ezen hibák következményeit. Az ember intellektuális gögijében hajlamos örök igazságokat figyelmen kívül hagyva mindenféle bizonytalan kimenetelű kalandokba bocsátkozni, amelyek a vesztét okozhatják.

Az antropológiai pesszimizmus hívei nem kell, hogy mizantrópok legyenek, csak az ő emberszeretetük másfajta célokat tételez, mint a másik oldalé. Azt mondják, hogy az emberi szenvedést, amit más emberek okoznak, csak csökkenteni lehet, mégpedig olyan eszközökkel, amelyek a történelem folyamán már beváltak. A jól működő állam rendet és közbiztonságot teremthet a törvénytisztelő többségnek a bűnözők rovására. Tehát erősíteni kell az állam tekintélyét. A vallásos hit segíthet az embereknek megszelídíteni bűnös vágyaikat. Védni és támogatni kell a hit intézményeit, a történelmi egyházakat. Az ősök tisztelete, az évszázados hagyományok útmutatást nyújtanak az életben, akadályozva a zavar és összevisszaság terjedését. Tehát védeni kell a hagyományokat. Az ember önző, impulzív alaptermészetén sokat lehet javítani megfelelő neveléssel, amelynek természetes színtere a család és természetes közösségek. Ezeket tehát védeni és támogatni kell.

Főleg pedig nem szabad az ideális társadalom létrehozásával kísérletezni, mert a kísérlet több szenvedést fog hozni, mint amit megszüntetni akart. Nagyjából ez a konzervatív politika alapvetése, amely klasszikus formában először Burkennél jelent meg, aki azt egy ilyen kísérlet, a nagy francia forradalom kapcsán vetette papírra.

Kovács Miklós